



Etikkrådets arbeid under menneskerettighetskriteriene

I retningslinjenes § 3 heter det at: «Observasjon eller utelukkelse kan besluttes for selskaper der det er en uakseptabel risiko for at selskapet medvirker til eller selv er ansvarlig for:

- a) grove eller systematiske krenkelser av menneskerettighetene (...).
- b) alvorlige krenkelser av individers rettigheter i krig eller konfliktsituasjoner».



Grove eller systematiske krenkelses av menneskerettighetene

På menneskerettighetsområdet arbeider Etikkrådet etter en plan fra 2019 som peker på prioriterte områder der risikoen for brudd på menneskerettighetene er særlig stor. I tråd med denne planen har Etikkrådet i 2020 fortsatt arbeidet med arbeidstakerrettigheter i tekstilindustrien i Sørøst-Asia og forhold som grenser mot tvangsarbeid for migrantarbeidere i Gulf-statene og Malaysia. På grunn av den globale pandemien har det ikke vært mulig å gjøre feltundersøkelser, noe som har vanskeliggjort rådets arbeid på disse områdene.

Arbeidet på andre områder har kunnet fortsette som før ettersom undersøkelsene baserer seg på skriftlige kilder. Dette gjelder for eksempel kartlegging av selskaper som selger overvåkingsteknologi til myndigheter som bruker disse produktene eller tjenestene til å begå alvorlige menneskerettighetsbrudd. I tillegg til slike sektorstudier, arbeider rådet med saker som fanges opp gjennom nyhetsovervåkning. Disse nyhetsoppslagene bygger ofte på rapporter fra internasjonale menneskerettighetsorganisasjoner. Blant de mest alvorlige sakene Etikkrådet har fanget opp på denne måten, er saker der urfolk eller andre særlig sårbare grupper får sine livsvilkår vesentlig forringet for eksempel som følge av utvinning av naturressurser.

Arbeid som grenser mot tvangsarbeid: Etikkrådet har siden 2015 undersøkt rekruttering av migrantarbeidere til virksomheter i Gulfstatene med fokus på bruk av rekrutteringsavgifter, villedning om kontraktvilkår og begrensinger i arbeideres bevegelsesfrihet, for eksempel ved konfiskering av identitetspapirer. Etikkrådet har i 2020 inngått en større rammekontrakt med et konsulentselskap som skal bistå rådet med videre undersøkelser på dette området, både i Gulfen og i andre land.

Etikkrådet har i 2020 også sett nærmere på om det kan være arbeidsforhold som grenser mot tvangsarbeid ved fabrikker som produserer gummihansker i Malaysia. Også der er svært mange av arbeiderene migrantarbeidere, særlig fra Bangladesh. Mange av de samme normbruddene som migrantarbeidere

utsettes for i Gulfen, har også gjort seg gjeldende i Malaysia. Selv om det har kommet informasjon om at myndighetene der har tatt tak i rekrutteringsbetingelsene for migrantarbeidere, har Etikkrådet også notert seg at det fortsatt kommer rapporter om at migrantarbeidere lever under svært vanskelige forhold. Det har ikke vært mulig å gjennomføre feltundersøkelser på grunn av pandemien, og Etikkrådet prøver derfor ut alternative metoder for å undersøke rekrutteringspraksis og arbeidsforhold ved selskapers fabrikker på avstand.

Etter flere medieoppslag og rapporter fra sivilsamfunn har Etikkrådet også satt i verk et arbeid med å undersøke om selskaper i fondet benytter arbeidskraft knyttet til interneringsleirene i Xinjiang-provinsen i Kina. Det er estimert at minst 800 000 personer fra muslimske minoritetsgrupper er internert i slike leirene. Under og etter interneringen er det rapportert om at innsatte må arbeide ved fabrikker i og utenfor Xinjiang. Selv om medieoppslag og forskningsrapporter som oftest fokuserer på vestlige selskapers tilknytning til tvangsarbeid gjennom leverandørkjeden, vil Etikkrådet i første omgang undersøke om selskaper i fondet selv benytter denne typen arbeidskraft.

Arbeidsforhold i tekstilindustrien: Rådet startet i 2015 systematiske undersøkelser av selskaper som produserer garn, stoffer og klær i enkelte land der risikoen for brudd på arbeidstakerrettigheter er særlig stor. Arbeidet har vært rettet mot selskaper i fondet som selv produserer tekstiler. Disse selskapene er arbeidsgivere for tusenvis av ansatte i mange land og er direkte ansvarlige for arbeidsforholdene i sine fabrikker. Undersøkelsene av arbeidsforholdene ved fabrikkene gjennomføres av konsulenter og er basert på intervjuer med arbeidere og fabrikkinspeksjoner hvis selskapene gir adgang til dette.

Etikkrådet har fått undersøkt arbeidsforhold ved mer enn 30 fabrikker i Kambodsja, Vietnam, Bangladesh, Myanmar, Lesotho, Etiopia, India, Indonesia og Haiti. Ved flere av disse fabrikkene har arbeidsforholdene vist seg å være svært dårlige, og ofte i strid med nasjonal lovgivning, til tross for at kunder jevnlig inspiserer fabrikkene. De fleste av selskapene som har fått tilsendt utkast til tilråding om utelukkelse fra Etikkrådet, har etter dette tatt kontakt med rådet og



satt i gang tiltak for å bedre arbeidsforholdene. Arbeidet i 2020 har i stor grad bestått i å følge opp undersøkelser som er gjort i tidligere år, og å trekke en konklusjon basert på dialogen med selskapene. Etikkrådet legger vekt på at selskaper ikke bare korrigerer de normbruddene som er avdekket, men at de også gjør endringer i organisasjon og ledelses-systemer som kan bidra til varige forbedringer både i den fabrikk som er undersøkt, og i de andre fabrikkene selskapet har.

Fire tekstilselskaper er utelukket, tre står på observasjonslisten, mens utelukkelsen er opphevet for ett selskap. I 2020 har rådet anbefalt å utelukke ytterligere ett selskap. Rådet er fortsatt i dialog med noen tekstilselskaper, både de som står til observasjon, og selskaper hvor rådet ennå ikke har trukket en konklusjon, og vil fortsette å undersøke arbeidsforholdene i noen få selskaper i 2021. Rådet vil også undersøke arbeidsforhold ved produksjon av skotøy.

Infrastrukturprosjekter og utvinning av naturressurser i urfolksområder: Etikkrådet prioriterer saker blant annet basert på normbruddenes alvor og omfang. Ettersom urfolk ofte er avhengig av naturen for livberging og dessuten har en sterk kulturell tilknytning til naturen der de bor, er konsekvensene for urfolk store dersom prosjekter endrer naturforholdene eller fører til tvangsflytting. Etikkrådet vurderer derfor slike saker grundig. Ett selskap ble i 2020 utelukket på grunnlag av konsekvensene både for urfolk og andre sårbare grupper av en vannkraftutbygging som både endret mulighetene for livberging og førte til at over 20 000 personer måtte flytte. For et annet selskap, som står til observasjon, er tiltakene for å bedre levekårene for urfolk som lever i selskapets oljepalmeplantasje, ett av forholdene Etikkrådet følger med på. Etikkrådet har også saker til vurdering der selskaper utvinner olje eller etablerer gruver i urfolksområder.

Overvåkningsteknologi

Etikkrådet begynte i 2019 å utrede om selskaper i fondet medvirket til grove menneskerettighetsbrudd gjennom utvikling og salg av overvåkningsutstyr. I januar 2020 avga Etikkrådet sin første tilråkning om utelukkelse på dette feltet. Tilråkningen gjelder selskapet Hikvision, som har fått mye internasjonal oppmerksomhet for å ha solgt overvåkningsutstyr til myndighetene i Xinjiang i Kina, der innbyggerne har blitt utsatt for omfattende overvåking. Informasjonen som blir samlet inn, benyttes til å velge ut personer som skal sendes til interneringsleirer.

I september 2020 mottok Etikkrådet brev fra Norges Bank om at saken ikke ville bli realitetsbehandlet av hovedstyret fordi SPU ikke lenger var investert i selskapet. I tråd med tidligere praksis trakk Etikkrådet derfor tilråkningen og offentliggjorde den på sin nettside. Andre selskaper Etikkrådet hadde begynt å undersøke i dette sakskomplekset, gikk ut av fondet før Etikkrådet hadde slutført sin vurdering. Dette gjaldt særlig kinesiske selskaper, så rådets undersøkelser konsentrerer seg nå om selskaper hjemmehørende i andre deler av verden. Et element som likevel er viktig å ta med seg fra Hikvision-saken, er at selskapers tjenester eller produkter kan inngå som en del av staters omfattende overvåkningssystemer. Spørsmålet for Etikkrådet vil ofte være hvilken kunnskap selskapet har hatt om bruken av deres produkter eller tjenester. Etter Etikkrådets syn er selskapets kunnskap på tidspunktet handelen ble inngått, ikke alene avgjørende, og selskapet må også ta inn over seg ny informasjon som blir kjent etter dette tidspunktet.

I 2020 har Etikkrådet fått utarbeidet to rapporter for å lære hvordan selskaper i fondet kan medvirke til menneskerettighetsbrudd muliggjort av overvåkningsteknologi. Den første rapporten beskriver hvordan ulike overvåkningssystemer fungerer, og tegner opp et bredt bilde av ulike måter selskaper kan være involvert i slike menneskerettighetsbrudd. Rapporten reiser utfordrende menneskerettslige problemstillinger om hvor langt stater kan gå i overvåking av sin egen befolkning. Retten til privatliv er ikke absolutt – men hvor går grensen for hvilke inngrep som er



tillatt? Dette er skjønsmessige vurderinger som det i stor grad er opp til hver enkelt stat å vurdere. Etikkrådet vil derfor hovedsakelig fokusere på anklager mot selskaper som går ut på at informasjon som er innhentet ved bruk av deres systemer, har blitt brukt til normbrudd som aldri kan forsvares, slik som vilkårlig fengsling, tortur og til og med drap. Dette er også i tråd med Etikktutvalgets vurdering i NOU 2020: 7 Verdier og ansvar (s. 181). Samtidig vil Etikkrådet ikke utelukke at det kan finnes tilfeller der informasjonsinnhentning i seg selv, ikke det informasjonen brukes til, er så inngripende at den kan danne grunnlag for utelukkelse fra SPU. Dette kan for eksempel være aktuelt der dypt sensitiv informasjon er innhentet i stort omfang, uten saklig grunn, samtykke og nødvendige sikkerhetsmekanismer.

På bakgrunn av den første rapporten gikk Etikkrådet videre med å identifisere selskaper i fondet innen overvåkning, med fokus på saker der den innsamlede informasjonen er benyttet til alvorlige overgrep. På grunn av disse tjenestenes og varenes natur er det mye hemmelighet rundt selskapene og hvem de selger til, og det er derfor vanskelig å fremskaffe konkret informasjon om selskapenes medvirkning. Informasjon som fremkommer, blir ofte ikke kjent før mange år etter at en hendelse, for eksempel en målrettet aksjon mot journalister, har funnet sted. Dette er en utfordring med tanke på de etiske retningslinjenes fremoverskuende innretning. Etikkrådet valgte å begrense fokuset for en oppfølgingsrapport til anklager som har kommet opp de siste fem årene.

Den andre rapporten ble levert i slutten av august 2020 og inneholder en liste på ti selskaper som er beskyldt for å ha medvirket til normbrudd ved at de har solgt overvåkingsteknologi til stater som har brukt teknologien til å overvåke sivilbefolkningen og utsette den for grove menneskerettsbrudd, inkludert tortur og vilkårlig fengsling. Ofrene er særlig minoriteter, politiske motstandere og journalister. Etikkrådet vil fortsette arbeidet med denne tematikken i 2021.

Alvorlige krenkelser av individers rettigheter i krig eller konfliktsituasjoner

Etikkrådet har i 2020 vurdert virksomheten til flere selskaper med virksomhet på Vestbredden. Temaet for Etikkrådets vurdering er om selskaper gjennom sin virksomhet har medvirket til folkerettsbrudd. Tidligere har Etikkrådet anbefalt utelukkelse av entreprenørselskaper som bygger israelske bosettinger på Vestbredden. Etikkrådet har i 2020 også vurdert fondets investeringer i selskaper som driver andre former for virksomhet i området.

Under krig- og konfliktkriteriet har Etikkrådet i 2020 videre vurdert saker som gjelder selskaper som opererer i Myanmar og Sør-Sudan, der det pågår ikke-internasjonale væpnede konflikter. Sakene gjelder selskaper i fondet som har inngått forretnings-samarbeid med aktører som er ansvarlige for ekstreme overgrep. Etikkrådets vurderingstema i disse sakene er om det foreligger en uakseptabel risiko for at selskapene gjennom slike forretnings-samarbeid medvirker til alvorlige krenkelser av individers rettigheter i krig eller konfliktsituasjoner. Etter Etikkrådets syn må vurderingen av om risikoen er akseptabel eller ikke, gjøres i lys av hva slags normbrudd selskapet risikerer å medvirke til. Der selskapet opererer i et område med en kjent fare for å medvirke til ekstreme normbrudd, må det etter rådets syn stilles et særlig krav til aktsomhet fra selskapets side med sikte på å unngå å medvirke til alvorlige overgrep.

På grunn av den høye risikoen for å medvirke til alvorlige normbrudd i krig og konfliktområder er det utviklet flere internasjonale veiledere og retningslinjer for å sikre at selskaper som operer i slike områder, gjør særlig grundige aktsomhetsvurderinger og setter i verk tiltak for å sikre at de ikke medvirker til normbrudd. For eksempel publiserte FNs Global Compact og Principles for Responsible Investment (PRI) i 2010 *Guidance on Responsible Business in Conflict-Affected and High-risk Areas: A Resource for Companies and Investors*.¹ Denne veiledningen peker på risiko for medvirkning til staters grove overgrep, blant annet

¹ Global Compact/PRI's Guidance on Responsible Business in Conflict-Affected and High-Risk Areas: A Resource for Companies and Investors, https://d306pr3pise04h.cloudfront.net/docs/issues_doc%2FPeace_and_Business%2FGuidance_RB.pdf.



ved bruk av sikkerhetsstyrker og ved å bidra finansielt og materielt til partene i en konflikt. Selskaper oppfordres til å «*take all necessary measures to avoid complicity in human rights violations by government actors in relation to all aspects of the company's operations*». I 2020 publiserte også FNs arbeidsgruppe for menneskerettigheter og flernasjonale selskaper rapporten *Business, Human Rights and Conflict-Affected Regions: Towards Heightened Action*.² I rapporten viser arbeidsgruppa til at høyere risiko for medvirkning til normbrudd tilsier en høyere aktsomhet fra selskapenes side. Arbeidsgruppa gir også praktisk veiledning til selskaper, inkludert hva gjelder den særlige risikoen ved økonomisk samarbeid med væpnede styrker. En annen relevant veiledning er *The Voluntary Principles on Security and Human Rights* som anbefaler at selskaper som samarbeider med statlige sikkerhetsstyrker, i sin risikoa-analyse må vurdere om styrkene tidligere har vært ansvarlige for menneskerettighetsbrudd.³

2 Report of the Working Group on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises, Business, human rights and conflict-affected regions: towards heightened action, <https://undocs.org/en/A/75/212>

3 The Voluntary Principles on Security and Human Rights, <https://www.voluntaryprinciples.org/the-principles/>